

Cağfer Karadaş. Kaderin Sırrını Anlamak. Ankara: Otto Yayınları, 2018.

Muhammet AYDIN

Dr. Öğr. Üyesi, Gümüşhane Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı

Dr. Lecturer, Gümüşhane University, Faculty of Theology, Department of History of Islamic Sects

Gümüşhane/Turkey

maydin@gumushane.edu.tr

ORCID ID: orcid.org/0000-0002-0099-9024

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Kitap Tanıtımı / Book Review

Geliş Tarihi / Date Received: 15 Mayıs / May 2020

Kabul Tarihi / Date Accepted: 22 Mayıs / May 2020

Yayın Tarihi / Date Published: 15 Haziran / June 2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

Atıf / Citation: Aydın, Muhammet. "Cağfer Karadaş. *Kaderin Sırrını Anlamak*. Ankara: Otto Yayınları, 2018". *kid: kisbu ilahiyat dergisi / journal of kisbu ilahiyat* 3 (Haziran / June 2020/1): 135-141.

DOI:

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/kisbu> | <mailto:ilahiyatdergisi@kisbu.edu.tr>

Copyright © Published by Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi / Cyprus Social Sciences University, Faculty of Islamic Sciences, Nicosia, TRNC

Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Öz

Kader konusu sadece Müslümanların ilgisini çeken ve üzerinde farklı düşüncelerin geliştirildiği bize has bir mesele değildir. Tarih boyunca bütün kültürlerde, toplumlarda ve inanç gruplarında kader meselesi canlılığını koruyan dinamik bir konudur. Tanıtımını yaptığımız bu çalışma giriş ve beş bölümden oluşmaktadır. Kader konusu yazarın ifade ettiği gibi her kültürden insanın dikkatini çekmiştir ve çekmeye devam edecektir. Karadaş'ın konuyu günümüz okurunun kolaylıkla istifade edeceği şekilde açık, duru ve akıcı bir dille kaleme alması yerindedir. Eserde insana, insanın özgürlüğüne, sorumluluğuna ve iradesine daha çok yer verilmesi de atlanmamalıdır. Eserin gerek üslubu ve dilinin anlaşılır olması; gerekse popüler ve gündemin en aktüel konularından olması hasebiyle yazarın çalışması takdire değerdir. Bu haliyle eserin akademi, kültür, düşünce ve entelektüel hayatımıza değer katmaya aday olduğunu söyleyebiliriz.

Anahtar Kelimeler: Kader, İnsan, Özgürlük, Kudret, Evren.

Abstract

The issue of fate is not just an issue that attracts the attention of Muslims and different ideas are developed. Throughout history, the issue of fate has been a dynamic issue in all cultures, societies, and faith groups. This study, which we intend to advertise, consists of introduction and five sections. The subject of fate has attracted the attention of people from all cultures, as the author expresses, and will continue to attract. It is appropriate for Karadaş to write the subject in an open, clear and fluent language so that today's reader can easily benefit. It should not be neglected that the issues of person, responsibility and will of person have been given more place than the others in the work. Both the style and language of the work are understandable and fluent; the work of the author is admirable as it is one of the most current and popular topics of the agenda. As such, we can say that the work is a candidate to add value to our academy, culture, thought and intellectual life.

Keywords: Destiny, Human, Freedom, Power, Universe.

Giriş

Kader konusu sadece Müslümanların ilgisini çeken, üzerinde farklı düşüncelerin geliştirildiği ve spekülasyonların yapıldığı bize has bir mesele değildir. Tarih boyunca bütün kültürlerde, toplumlarda ve inanç gruplarında kader meselesi canlılığını koruyan dinamik bir konudur. Çağfer Karadaş da insanlığın ortak gündemi olan kader hakkında bir eser kaleme almıştır. Tanıtımını yapmayı düşündüğümüz bu çalışma giriş ve beş bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında yazar, kısaca İslam geleneğinde kader

hakkındaki tartışmaların serencamını özet biçimde vermektedir. Kuvvetle muhtemeldir ki kader konusu, 1/6. asrın ortalarında yani Hz. Peygamberin vefatının üstünden daha elli yıl geçmeden gündeme gelmiş, tartışılmış ve dini/itikadi bir mesele olmuştur.

Birinci bölümde “*Sınırsız Kudret Sahibi Allah*” başlığıyla Allah’ın bazı nitelikleri ele alınmaktadır. Âlemlerin rabbi olan Allah’ın sınırsız kudreti olsa da yaptıklarında hikmet aranır: “Gerçek anlamda gücü elinde bulunduran Allah’ın iradeli varlıklar olarak yarattığı insan ve cinlere yönelik sevk ve idaresinin adalet ve hikmete uygun olması bir gerekliliktir. Çünkü iradeli varlıklar, kendilerine yönelik bir muamelenin haklı olup olmadığı konusunu sorgularlar ve yine kendilerine yönelik bir muamele karşısında da tatmin olmak isterler.” (s. 27) Allah’ın kudret sıfatı üzerinde kelimeler arasında polemikler yaşanmıştır. Daha doğru bir ifadeyle her ekolün Tanrı tasavvurunda Allah’ın farklı bir niteliği üzerinde durulduğu ve o sıfatın merkeze alındığı söylenebilir. Kudret ile hikmet arasındaki diyalektiği yazar şöyle betimler. Allah’ın kudreti, mümkün her şeyi kuşatmıştır ve bu kudret, insanın algısının üstünde bir hızda ve nitelikte gerçekleşir. Ancak şu da bir gerçektir ki kudret sıfatı, irade sıfatı doğrultusunda; Allah’ın iradesi ise hikmet ve adalet çerçevesinde işler. İnsanın görüş alanı ve tasavvuru zaman ve mekân ile sınırlı olduğundan her nesnenin ve olayın hikmet ve adalet boyutunu tam olarak kavraması düşünülemez.

İkinci bölümde “*Sınırsız kudretin eseri evren*” başlığıyla evrenin işleyişi ve yasalarına değinilmektedir. Evrende işleyen yasalara temas edilirken kelimelerin nedensellik konusunda felsefecilerden daha farklı bir paradigmaya sahip olduklarının ve insanın özgürlüğünü ön plana aldıkları gerçeğinin altı çizilmektedir: “Felsefeciler sebep-sonuç arasında zorunlu ilişkiyi ön gören determinist bir anlayışı temsil ederken; İslam alimleri olumsal/mümkün adı verilen, içinde ihtimal barındıran bir sebep-sonuç ilişkisini kabul etmek suretiyle daha özgürlükçü bir anlayışı temsil etmektedirler. Bu özgürlük, insanın eşya veya olaylar karşısında özgür irade koyması ve seçme şansının bulunması anlamına gelir.”(s. 42) Ayrıca yazar, adetullah ile sünnetullahın, insanın iradesini yok eden değil, aksine iradesine seçenekler sunan birer gerçek olduğunu belirtir. Tabiat kanunları veya olayları diyebileceğimiz adetullah alternatifli olarak gerçekleşir ve insan önüne çıkan

bu alternatiflerden dilediğini seçme hakkına sahiptir. İnsanı sorumlu kılan husus da ortaya çıkan fiil veya olay değil, bu seçme işleminde iradesini kullanma biçimi ve yönüdür.

Üçüncü bölümde “*Sınırlı kudrete sahip insan*” başlığıyla insan ve yetenekleri mercek altına alınmaktadır. İnsanın ontolojik ve epistemik yapıları işlenirken insana tanınan imkânları şu şekilde sıralamaktadır: *Akıl ve fitrat; Kitap ve peygamber; Tabiatdaki işaretler; Hidayet ve tevfik ile Melek ve ilham*. Allah insanı yaratırken belli donanımlarla yaratmıştır. Bu manada vahyin müdahalesi destekleyici olarak düşünülmelidir. Allah’ın insana vahiy göndermek suretiyle telkinde bulunması, onun iradesini sınırlandırıcı veya etkisizleştirici değil, destekleyici ve itici bir müdahaledir/yardımdır. Hidayet konusu da ekollerin tartıştığı temel kavramlardandır. Karadaş, Maturidi’ye referansla hidayeti *beyan ve tevfik* şeklinde ikiye taksim etse de hidayetin anlaşılmasında *yasalılığa*¹ ve insanın iradesine göndermeler yapması önemlidir. Nitekim yazara göre duygularını ve düşüncelerini temizleyen kişi, içine doğan ve hayra sevk eden ilham ve işaretleri görme, fark etme basiretini elde eder. Ayrıca hidayete ermek, yeterli bilgi ve değerlendirme kapasitesinin ötesinde kişinin kendisini hakikate açması ve ona ulaşmasıdır. (s. 76) Ardından insanın sınırlarından söz ederken tarihi miras ve kültür konusunda diyalektik bir ilişkiden ve süreçten bahseder: “Aslında kültür insanın meydana getirdiği bir şeydir ve insani hayatın bir şartıdır. Bu şekilde meydana gelen kültür ve medeniyet unsurları, şimdiki zamanda insanın karar almasına hem yardımcı hem de belirleyici ve sınırlayıcı olur. İnsanın önünde hazır bir tecrübe birikimi olması bakımından yardımcı rolünün yanında insanı, sınırları içinde tutma özelliği ile de karar alanını kısıtlayıcı bir işlev görür. Çünkü *kültürü insan yaptığı kadar, kültür de insanın kişiliğini belirler.*” (s. 108)

Dördüncü bölüm “*Kader sırrı-kaza gerçeği*”. Karadaş kader hakkında veciz bir sözle giriş yapar: “*Kader sırdır, kaza o sırrın faş olmasıdır.*” Çünkü yazara göre bu meselenin bilinmezleri bilinenlerden çok fazladır. Konunun zorluğu kabul edilmekle birlikte çözüme yönelik arayışlar devam etmektedir.

¹ Yasalılıktan kastımız hidayetin cebri anlamda insanın tercihlerinin ve çabasının dikkate alınmadığı salt ilahi bir belirleme olmayıp; insanın azmi, tercihi, iradesi ve çabasının dikkate alınıp, bu tercih doğrultusunda Allah’ın hidayeti yarattığı şeklindeki bir ilkeye ve kurala atıf yapmaktır.

“Öyleyse bu meselenin, dar bir kader-cebir sorunu olarak değil, daha geniş çerçeveden ele alınması zarureti vardır.” Doğrusu yazar bu düşüncesinde haklıdır ve önemli bir saptamayla konuya devam etmektedir. “Şunu bilmek gerekir ki *insanın kudreti sınırlı olmakla birlikte iradesi sınırsızdır*. Diğer bir deyişle Yüce Allah insanın kudretini sınırlı tutmakla birlikte iradesini sınırsız kılmıştır... Zaten Yüce Allah da verdiği bu sınırsız iradesinden dolayı insanı sorumlu tutmaktadır. Allah adeta güç itibarıyla sınırladığı kulunun iradesini sınırsız kılmak suretiyle, ona adil bir imtihan ortamı hazırlamıştır. Bu durumda insanın salt fiilinden öte iradesini kullanma biçimi, niyeti, amacı, hedefi ve azmi onun sorumluluğunun kaynağını oluşturmaktadır.” (s. 122)

İnsanın imkânlarının, sınırlarının ve kapasitesinin ele alındığı yerde Allah'ın iradesinin *tekvini ve teklifi*² şeklinde ikiye taksim edilmesine değinmesi bizce isabetlidir. Ancak bu konu dipnotta değil de ana metinde biraz da genişletilerek ele alınmalıydı. Çünkü bu taksimat, adetullah ve sünnetullah bağlamında insanın kaderi konusunu doğrudan ilgilendirmektedir. Bu taksimatın Maturidilerin vurguladığı şekliyle cüzi iradeyle ilişkilendirilerek, insanın özgürlüğü bahsi daha da temellendirilebilirdi. Kaderin değişip değişmemesi bahsi de dikkat çeken yönlerden birisidir. Allah'ın ilmi, iradesi ve kudreti anlamında kaderin değişmesi söz konusu değildir. Ancak bir husus insanın iradesine bırakılmış ise o insanın talep, arzu ve yönelişine göre bir takım değişikliklerin olması söz konusudur. Bu noktada bazı düşünürlerin dile getirdiği yeni kavramlar/yaklaşımlar, üzerinde durulmaya değer niteliktedir. Sözelimi mübrem ve muallak kader bu yeni kavramlardandır. *Mübrem kader*, değişime ve insan iradesine kapalı alanda gerçekleşen kesin kaderi ifade eder. *Muallak kader* ise insanın iradesi dahilinde olan gerçekleştirmeleri ifade eder. İnsanın iradesi dahilinde olan hususlar o insanın iradesine bağlı olduğundan buna insan iradesine bağlı anlamına gelen muallak kader demişlerdir. Bu ayrım tamamen insanın bilgisinin, iradesinin ve gücünün sınırlı olmasına bağlı bir durumdur. (s. 141)

Beşinci bölüm kaderle ilgili diğer konuların ele alındığı meselelerden oluşmaktadır. İlim-malum, hidayet-dalalet, hayır-şer, kısmet, tevekkül, dua,

² Cağfer Karadaş, *Kaderin Sırrını Anlamak*, Ankara: Otto Yayınları, 2018, 138.

ecel ve yıldızların etkisi konuları. Bu konular genellikle Sünni ekol anlayışı doğrultusunda değerlendirilmiştir. Mesela rızıkla ilgili söylenen yargı şudur: “Rızkın tayini ve takdir edilmesi ile yaratılması Allah’a aittir, kazanılması ve kazanılma şekli bütünüyle insana aittir ve onun sorumluluğundadır. İşte bu kaderdir.” Bu yargı Sünni kelamın yaygın yaklaşımıdır. Sünni kelam kitaplarında tekrar edilen kanaattir. Teorik olarak bildiğimiz bu yargının pratikte neye tekabül ettiği örneklendirilseydi daha somut biçimde anlaşılabilirdi. Son olarak duayla ilgili yazarın bir tespitine yer vermek gerekir. Dua Karadaş’a göre, bir yönüyle Allah’tan talepte bulunmak ise diğer yönüyle kulun kulluk bilincine varması, sınırlarını görmesi ve Allah’a müracaat edip imkân ve şartlarında iyileştirme istemesi anlamındadır. Bu yargıya katılıyoruz. Ancak devamındaki cümlede yazar şu sonuca ulaşmaktadır: “Dua kulun kaderini değiştirmez ama ilahi rahmeti celp eder ve sorumluluğunu hafifletir... Eğer dualarımız Allah’ın ezeli ilmi ile örtüşürse gerçekleşir, örtüşmez ise iyi niyetli talebimiz dolayısıyla Yüce Allah bize sevap yazar. Her iki durumda da samimi ve ihlas ile yaptığımız dualarımız kabul olunmuş demektir.”(s. 159) Görüldüğü üzere yazar konuya Allah’ın ezeli ilmi perspektifinden bakmakta ve kul açısından elde edeceği sevap ile sonuçlandırmaktadır. Kanaatimizce yazarın, eserin diğer yerlerinde de belirttiği gibi kader konusuna daha geniş ve farklı perspektiflerden bakması daha uygun olurdu. Söz gelimi sadece Allah’ın ezeli ilmi bakımından değil de Maturidi kelmacıların vurguladığı şekliyle insan, insanın iradesi ve sorumluluğu zaviyesinden de konuya bakılırsa belki daha tatmin edici sonuçlara ulaşmak mümkün olacaktır. Şöyle ki, Akbulut’un değindiği gibi kader problemine çözüm bulmak için Allah’ın ilminden değil, İnsan sorumluluğundan ve dolayısıyla insan hürriyetinden hareket etmek zorundayız. Bu konuda hareket noktamız sorunun çözümünde bize yardımcı olacaktır.³

Sonuç olarak kader, *Allah’ın insan dahil bütün olgu ve olayları bir ölçü dahilinde yaratıp varlıklarını sürdürmesini sağlamasıdır*. Bu tanımda yer verilen ölçülülüğe ve yasalılığa dikkatinizi çekmek isterim. İnsan da özgürlüğünü söz konusu kurallar ve yasalar çerçevesinde aktüelleştirecektir. Kader konusu

³ Bu konunun tartışması hakkında detaylı bilgi için bk. Ahmet Akbulut, “Allah’ın Takdiri-Kulun Tedbiri”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 33/1 (1994), 140.

yazarın ifade ettiği gibi her kültürden insanın dikkatini çekmiştir ve çekmeye devam edecektir. Karadaş'ın konuyu günümüz okurunun kolaylıkla istifade edeceği şekilde açık, duru ve akıcı bir dille kaleme alması yerindedir. Eserde insana, insanın özgürlüğüne, sorumluluğuna ve iradesine daha çok yer verilmesi de atlanmamalıdır. Kader üzerine şüphesiz son söz söylenmemiştir. Her kültürden/toplumdan insanın merakını celbeden konunun tüketilmesi mümkün de değildir. Eserin gerek üslubu ve dilinin anlaşılır ve akıcı olması; gerekse popüler ve gündemin en aktüel konularından olması hasebiyle yazarın çalışması takdire değerdir. Bu haliyle eserin akademi, kültür, düşünce ve entelektüel hayatımıza değer katmaya aday olduğunu söyleyebiliriz.